

לא תעמוד על דם רעך (יט, טז) לראות במיתתו ואתה יכול להצילו (רש"י)

הנה אזהרת התורה לא תעמוד על דם רעך לא כתובה בלשון ציווי: הצל את רעך, אלא הלשון הוא שלא יתכן לראות במיתתו ולא להציל, וכמו שכתב האברבנאל (דברים כ"ה) "אי אפשר לעמוד שקט ושאנן בהיות דם רעך קרוב להשפך". גם במצוות אחרות של דאגה לזולת, מזהירה התורה בלשון זו: בהשבת אבידה לא תוכל להתעלם' (דברים כב, ג), 'לא תראה את שור אחיך או שיו נדחים והתעלמת מהם' (שם פסוק א'). ובעבד עברי 'לא ירדנו בפרך לעיניך' - ואתה רואה (ויקרא כה, נג; רש"י). "האזהרה היא לישראל, שהישראל לא יניח זה שיהיה הגוי רודה אותו לעיניו, ושיהיה רואה דבר זה" (גור אריה).

ובמגלת אסתר: 'כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי' (אסתר ז, ו). והשבטים מתאוננים על עצמם 'אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו' (בראשית מב, כא).

כך גם בדברי חז"ל: שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים, מוטב ישתו שניהם וימותו ואל יראה האחד במיתת חברו" (בבא מציעא סב, א).

כל זה בא ללמד ש"צריך להיות אצל האדם כמו טבע שלא תהיה לו יכולת לראות בצרת חברו" (אמרי אמת כי תצא, תרצ"א). ומדה זו שאי אפשר לראות את הזולת סובל ולא לעזור לו, היא ממדותיו של הקב"ה. שהקב"ה הוא 'א-ל רחום וחנון' (כי תשא לד, ו) ומפרשים התוס': שהוא חונן בעת הדחק וגואל את הצועק לפניו גם אם אין הצועק צודק, משום שהוא חנון ואינו יכול לראות בעניו (ראש השנה יז, ב - הגה"ה בתוס' ד"ה י"ג מדות; פירוש בעלי התוספות פר' כי תשא בשם ריב"א א').⁸

ומשה רבנו נבחר להיות מושיען של ישראל בזכות 'יירא בסבלותם' (שמות ב, יא), ואמרו במדרש (שמות רבה א, כז) "היה בוכה ואומר חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם... והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהם... אמר הקב"ה אתה הנחת עסקיך והלכת לראות בצערן של ישראל ונהגת בהם מנהג אחים, אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך".

לעומת זאת עשו שהתעלם מאחיו כשראה את צרתם איבד בגלל זה את קשר האחוה עם בני ישראל. כך מתנבא עובדיה (א, יא) על עשו: 'ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שערי'. בעמידה מנגד הוכיח עשו כי איננו אח (רבנו בחיי דברים כג, כא) משום שאח לא יכול לעמוד מנגד.